

ТЪЛКУВАТЕЛНО РЕШЕНИЕ

2/2025 г.

гр.София, 11.06.2025 год.

Върховният касационен съд на Република България, Общо събрание
на Гражданска и Търговска колегия, в съдебно заседание на 15 май 2025
год. в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГТК,
ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВКС И
РЪКОВОДИТЕЛ НА ГРАЖДАНСКА КОЛЕГИЯ:
МИМИ ФУРНАДЖИЕВА

ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА ОТДЕЛЕНИЯ:
ЕМИЛИЯ ВАСИЛЕВА
СНЕЖАНКА НИКОЛОВА
МАРИЯ ИВАНОВА
ДИЯНА ЦЕНЕВА
ВЕСКА РАЙЧЕВА
КРИСТИЯНА ГЕНКОВСКА

ЧЛЕНОВЕ:

1. МАРГАРИТА СОКОЛОВА	17. БОЯН ЦОНЕВ
2. ПЛАМЕН СТОЕВ	18. БОЯН БАЛЕВСКИ
3. ЕЛЕОНОРА ЧАНАЧЕВА	19. ИРИНА ПЕТРОВА
4. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА	20. МАРГАРИТА ГЕОРГИЕВА
5. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА	21. РОСИЦА БОЖИЛОВА
6. МАРИО ПЪРВАНОВ	22. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ
7. АЛБЕНА БОНЕВА	23. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ
8. БОНКА ДЕЧЕВА	24. КОСТАДИНКА НЕДКОВА
9. ЖИВА ДЕКОВА	25. ГЕНИКА МИХАЙЛОВА
10. КАМЕЛИЯ МАРИНОВА	26. ДИМИТЪР ДИМИТРОВ
11. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА	27. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА
12. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА	28. ГЕРГАНА НИКОВА
13. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА	29. ПЕТЯ ХОРОЗОВА
14. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ	30. МАЙЯ РУСЕВА
15. ВЕСЕЛКА МАРЕВА	31. АННА БАЕВА
16. БОРИС ИЛИЕВ	32. ВЕРОНИКА НИКОЛОВА

33. НИКОЛАЙ МАРКОВ	52. ИВО ДИМИТРОВ
34. ЕРИК ВАСИЛЕВ	53. ЕЛЕНА АРНАУЧКОВА
35. ВАНЯ АТАНАСОВА	54. НИКОЛАЙ ИВАНОВ
36. АЛЕКСАНДЪР ЦОНЕВ	55. ЯНА ВЪЛДОБРЕВА
37. РОЗИНЕЛА ЯНЧЕВА	56. МИРОСЛАВА КАЦАРСКА
38. ЕМИЛИЯ ДОНКОВА	57. КРАСИМИР МАШЕВ
39. ФИЛИП ВЛАДИМИРОВ	58. МАРИЯ БОЙЧЕВА
40. ЛЮДМИЛА ЦОЛОВА	59. НАТАЛИЯ НЕДЕЛЧЕВА
41. МАДЛЕНА ЖЕЛЕВА	60. ДИАНА КОЛЕДЖИКОВА
42. АНЖЕЛИНА ХРИСТОВА	61. БОРИС ДИМИТРОВ ИЛИЕВ
43. ВАСИЛ ХРИСТАКИЕВ	62. НЕВИН ШАКИРОВА
44. ГАЛИНА ИВАНОВА	63. РАДОСТ БОШНАКОВА
45. ДЕСИСЛАВА ДОБРЕВА	64. ДОРА МИХАЙЛОВА
46. АННА НЕНОВА	65. ХРИПСИМЕ МАГЪРДИЧЯН
47. ДЕСИСЛАВА ПОПКОЛЕВА	66. ЗЛАТИНА РУБИЕВА
48. МИЛЕНА ДАСКАЛОВА	67. БИСЕРА МАКСИМОВА
49. ТАНЯ ОРЕШАРОВА	68. ДИЛЯНА ГОСПОДИНОВА
50. МАРИЯ ХРИСТОВА	69. ЕЛИЗАБЕТ ПЕТРОВА
51. СОНЯ НАЙДЕНОВА	70. ТАТЯНА КОСТАДИНОВА

при участието на секретаря Александра Ковачева

постави на разглеждане тълкувателно дело № 2 по описа за 2025 г. на
Общото събрание на Гражданска и Търговска колегия

докладвано от съдия СНЕЖАНКА НИКОЛОВА и съдия ИРИНА ПЕТРОВА

Тълкувателното дело е образувано с разпореждане на Председателя на ВКС от 28.01.2025 год. по предложение, направено на основание чл. 292 ГПК с определение № 5058 от 6.11.2024 год. по гр. д. № 4755/2023 год. на състав на II г. о. на ВКС, по въпрос: **„На кое основание е нищожен договор с вещнотранслативен ефект и предмет недвижим имот, сключен във връзка със съглашение, което е нищожно на основание чл. 152 ЗЗД и прилага ли се в тази хипотеза чл. 17, ал. 2 ЗЗД?“**

Предложението за тълкувателно решение е поради счетено от състава на ВКС противоречиво разрешаване на материалноправния въпрос, в посочени решения на ВКС: решение № 788 от 04.01.2011 год. по гр. д. № 1741/2009 год., I г. о., решение № 62 от 20.07.2017 год. по гр. д. № 4283/2016 год., II г. о. от една страна и от друга – решение № 211 от 7.11.2017 год. по гр. д. № 4793/2016 год., IV г. о. и решение № 333 от 23.04.2010 год. по гр. д. № 526/2009 год. I г. о. на ВКС.

Общото събрание на Гражданската и Търговската колегии на Върховния касационен съд намира, че предложението по чл. 292 ГПК за постановяване на тълкувателно решение по поставения въпрос следва да бъде отклонено по следните съображения:

I. Отсъствие на противоречива съдебна практика по цитираните в определението на състава на ВКС по чл. 292 ГПК решения на ВКС:

1/. В решение № 788 от 04.01.2011 год. по гр. д. № 1741/2009 год., I г.о. на ВКС касационното обжалване е допуснато на основание чл. 280, ал. 1, т. 1 и т. 3 ГПК и по въпроса за приложението на чл. 17, ал. 2 ЗЗД в случай, че договорът за продажба е нищожен като привиден. Прието е, че договорът за продажба на имота между заемателите и заемотателя, сключен на датата, на която е възникнало и заемното правоотношение, е нищожен като сключен в нарушение на императивната норма на чл. 152 ЗЗД - с цел удовлетворяване вземането на заемотателя. Така избраният от страните начин за удовлетворяване е различен от предвидените в закона, поради което договорът е нищожен. Нищожният договор не поражда целените правни последици, поради което не е прехвърлил вещни права.

Мотивирано е, че продажбата *не е симулативна* по съображения, че привидност на договора по предмета му е налице, когато страните не желаят настъпването на правните последици на обективирания договор, а с него прикриват друг, чиито последици желаят. Възприето е, че в случая сключеният договор за продажба на имота между заемателите и заемотателя е израз на действителната воля на страните. Те са постигнали споразумение, че заемателите ще продадат на заемотателя своя имот, а той ще им го продаде обратно след като върнат получения заем. Правните последици на договора са желаните от страните и те са настъпили. Договорът е нищожен като сключен в нарушение на забраната, установена в чл. 152 ЗЗД, тъй като с него е уговорен начин за удовлетворяване на кредитора, различен от предвидения в закона.

2/. В решение № 62 от 20.07.2017 год. по гр. д. № 4283/2016 год., II г. о. ВКС е налице позоваване на решение № 788 от 4.01.2011 год. по гр. д. № 1741/2011 год. на I г. о. на ВКС, като след преглед на съдебната практика е обобщено, че в хипотезите на сключен договор, с който се уговаря начин на удовлетворяване на кредитора, различен от предвидения в закона, недействителността на сделката не се свързва с виждането за абсолютна симулация, а се приема, че договорът в тези хипотези е нищожен на основание чл. 26, ал. 1 ЗЗД. По отношение на изложените в посоченото решение № 132 от 15.05.2003 год. по гр. д. № 43/2002 год. IV г. о. съображения относно абсолютна симулация на продажбената сделка поради привидността ѝ и недействителността на прикритото с нея съглашение за обезпечаване на дълга на продавача, е прието, че то не представлява задължителна съдебна практика и затова поддържаната с него теза не е възприета от този състав на касационния съд.

3/. Според решение № 211 от 7.11.2017 год. по гр. д. № 4793/2016 год., IV г. о.: „ако преди или заедно с възникването на едно вземане страните постигнат съгласие, в случай на неизпълнение кредиторът да стане собственик на определена вещь или да бъде удовлетворен по различен начин от този, който е предвиден в закона, съглашението нарушава забраната на чл. 152 ЗЗД и е нищожно поради противоречие на закона. Подобни съглашения не се сключват явно, тъй като нищожността им е очевидна и лесно прогласима, затова те се

сключват под прикритието на друга – явна сделка за прехвърляне на собственост, която е допустима от закона, но страните са съгласни тя да не ги обвърже. Такава явна сделка, прикриваща действителните отношения между страните е симулативна и поради това нищожна. Симулативната сделка не може да породи правни последици, но симулацията е непротивопоставима на трети лица, които са придобили права от привидния собственик преди вписването на исковата молба за разкриване на симулацията. За третите добросъвестни лица правата са такива, каквито произтичат от явната сделка, а последиците от порока на симулативната сделка се проявяват само в отношенията между страните по нея и техните правоприемници (освен ако симулацията не е насочена срещу тях). Когато симулативната сделка прикрива друго съглашение, то урежда отношенията между страните, ако са налице изискванията за неговата действителност. Ако прикритото съглашение е нищожно на друго основание, страните не могат да бъдат обвързани и от него. В отношенията между страните съществуват ограничения при доказването на привидността и съдържанието на прикритата сделка. Тези ограничения обаче са неприложими, когато явната и скритата сделка са извършени, за да бъде заобиколен законът (при заобикалянето на закона няма ограничения на доказателствените средства). Затова са допустими свидетелски показания за доказване, че явната прехвърлителна сделка прикрива предварително съглашение за удовлетворяване на кредиторското вземане по различен начин от този, който е предвиден в закона. По отношение на третите добросъвестни лица обаче е непротивопоставим както порока на явната сделка (която те виждат, но не виждат и не знаят за нейния порок), така и порокът на прикритото съглашение, което те не виждат и съответно няма как да узнаят неговия порок. Правата на третите лица са запазени от поредността на вписването на сделката с привидния собственик, комуто те са се доверили, но ако са били недобросъвестни – знаели са порока, макар исковата молба, с която той е предявен пред съд да не е вписана, не само порокът на явната, но също и порокът на прикритото съглашение може да им бъде противопоставен, но след като тяхната недобросъвестност – знанието на порока бъде доказано (добросъвестността се предполага). Аналогично е положението и при договора за продажба, когато уговорката за обратно изкупуване е сключена в отделен договор – най-често предварителен. В този случай прикрито е съглашението за обратно изкупуване, но нищожно е не то, а продажбата с уговорка за обратно изкупуване.“

Тези мотиви са в отговор на поставения въпрос за пороците на сделката, с която се прикриват действителните отношения между страните, нарушаващи забраната по чл. 152 ЗЗД и за противопоставимостта на пороците на явната /по чл. 26, ал. 2 ЗЗД/ и на прикритата /по чл. 152 ЗЗД/ сделки на третите добросъвестни лица /които не знаят какви са действителните правоотношения между страните/, чието значение е обусловило допускането на касационното обжалване на въззивното решение. Липсва позоваване на установената вече практика на ВКС по предходните, цитираните по-горе решения на ВКС, в която се приема порокът на договора да е нищожност поради противоречие на закона, каквото впрочем е и основанието за обявяване на договора за нищожен в диспозитива на същото

решение /№ 211 от 7.11.2017 год. по гр. д. № 4793/2016 год., IV г. о./ – чл. 26, ал. 1, във вр. с чл. 152 ЗЗД. Въпреки съображенията за наличие на явна и скрита сделка, чиято необходимост е обоснована с очевидната нищожност по чл. 152 ЗЗД на съглашението между страните за удовлетворяване на кредитора по начин, различен от предвидения в закона, съставът на IV г. о. се е позовал на целта на същите сделки за заобикаляне на закона, обосновавайки липсата на ограничения на доказателствените средства /каквото би било налице при доказване на симулацията/. Заобикалянето на закона, както и противоречието на закона, са основания за нищожност по чл. 26, ал. 1 ЗЗД.

Като изхожда от мотивите на решението по гр. д. № 4793/2016 год., IV г.о. на ВКС, съобразявайки изразеното становище относно порока на сделките, които страните сключват при заобикаляне на закона с цел да постигнат начин за удовлетворение на кредитора, различен от този, предвиден в закона, Общото събрание на Гражданската и Търговската колегии на Върховния касационен съд намира, че съдържанието на същите води до извода за наличие на нищожност на сделката/сделките по чл. 26, ал. 1 ЗЗД, вр. с чл. 152 ЗЗД, така както е и посочено основанието за нищожност в диспозитива на същото решение. Разсъжденията относно явната и скритата сделка са наложени от необходимост да се обоснове извода на съда в цитираното решение за приложението на чл. 17, ал. 2 ЗЗД за защитата на правата на третите лица, придобили добросъвестно от приобретателя по привидното съглашение преди вписването на иска за установяване нищожността на договора. Принципно и последователно е становището в съдебната практика, че при нищожност на сделките законодателят не е предвидил запазване на правата на третите лица, с едно изключение – когато придобиват от приобретател по една симулативна сделка - защитата по чл. 17, ал. 2 ЗЗД.

4/. Не може да обоснове извод за противоречива практика и последното цитирано в определението по чл. 292 ГПК решение № 333 от 23.04.2010 год. по гр. д. 526/2009 год., I г. о.

На първо място, поставените въпроси са намерили разрешение в последващата съдебна практика, поради което и това решение, както и цитираната в него съдебна практика, е преодоляна с последващите разрешения – цитираните решения по гр. д. № 1741/2009 год., I г. о., гр. д. № 4283/2016 год., II г. о., решение № 331 от 12.01.2016 год. по гр. д. № 1870/2015 год., III г. о., решение № 226 от 8.12.2016 год. по гр. д. № 1349/2016 год. III г. о. и др.

В решение № 408 от 10.09.2010 год. по гр. д. № 82/2009 год. на IV г. о., в контекста на поставения въпрос за обоснованост на различни хипотези на нищожност, също е прието, че е налице привидно противоречие в съдебната практика по въпроса за основанието за нищожност. Прието е, че съдът е длъжен да се произнесе в рамките на заявеното от страната искане за защита, която се определя въз основа на твърдените обстоятелства и петитум, с оглед диспозитивното начало в гражданския процес. При липса на твърдения, че страните по сделките не са целели последиците им, претенциите не могат да се приемат като искане за прогласяване нищожността им като абсолютни симулативни.

В решение № 461 от 16.01.2012 год. по гр. д. № 1206/2010 год., IV г. о., е прието, че „структурно близка до симулативната е фидуциарната сделка, с която се прехвърля собственост, за да се създаде обезпечение на кредитора. С фидуциарната сделка страните не желаят прехвърлянето, а преследват друга юридическа цел - заобикаляне на забраната за предварително уговаряне на начин на удовлетворение на кредитора, различен от предвидения в закона. Този порок на сделката води до нейната нищожност поради противоречие със забраната по чл. 152 ЗЗД. За установяване на заобикалянето на закона са допустими всички доказателствени средства /в този смисъл е и произнасянето в решение № 211 по гр. д. № 4793/2016 год., IV г. о./.

В същия смисъл е и решение № 206 от 17.07.2012 год. по гр. д. № 824/2011 год., IV г. о.

В решение № 33 от 28.05.2018 год. по гр. д. № 2112/2017 год., IV г. о. съдът се е позовал на неизменно приеманото в съдебната практика, че сделка, сключена при условията на чл. 152 ЗЗД – уговорено е предварително, че ако задължението не бъде изпълнено, кредиторът ще стане собственик на вещта или е уговорено предварително начин за удовлетворение на кредитора, различен от този, който е предвиден в закона, е нищожна поради противоречие със закона – чл. 26, ал. 1 ЗЗД и не поражда целените с нея правни последици.

В същия смисъл е и посоченото в решение № 145 от 1.12.2017 год. по т. д. № 2587/2016 год., I т. о.: „Последователно в практиката на ВКС е застъпено становището, че сделка, сключена в хипотезата на чл. 152 ЗЗД е абсолютно нищожна и не поражда целените с нея правни последици. Тази сделка е резултат на конкретно съглашение между страните /кредитор и длъжник/ по друго облигационно правоотношение и цели удовлетворяването на вземането на кредитора по начин, различен от установения със закона, т. е. уговорката по сделката противоречи на императивен правен регламент.“ Посочено е още, че практиката на съдилищата по приложението на чл. 152 ЗЗД е уеднаквена с решение № 92 от 6.04.2012 год. по гр. д. № 761/2011 год. на III г. о. на ВКС относно времето на сключване на двете сделки за заем и за прехвърляне на имот, като начин на удовлетворяване на кредитора по заемното правоотношение. Същото е съобразено и в цитираното вече решение № 33 по гр. д. № 2112/2017 год., IV г. о.

В същия смисъл са и решение № 887 от 2.11.2001 год. по гр. д. № 311/2001 год., II г. о., решение № 109 от 8.06.2011 год. по гр. д. № 1896/2009 год., IV г. о., и други, цитирани в посочената съдебна практика решения.

В заключение следва изводът, че не е налице противоречие в произнасянето по поставения въпрос, отговорът на който следва от установената вече по-нова практика на ВКС за нищожност по чл. 26, ал. 1 ЗЗД, вр. с чл. 152 ЗЗД на договори с вещнопрехвърлителен ефект и предмет недвижим имот, сключени във връзка със съглашение, с което се нарушава забраната за удовлетворение на кредитор по начин, различен от предвидения в закона.

II. Съществено е, че разрешението на всеки конкретен случай е в зависимост от твърденията на страните, приетите от съда за установени факти по

тях и обстоятелствата по делото. Ищецът по иск с правно основание чл. 152 ЗЗД следва да установи факта на съществуващо съглашение, в което е уговорен начин за удовлетворяване на кредитора, различен от предвидения в закона. Когато се твърди, че сделката за прехвърляне на собственост върху имот е извършена в обезпечение на паричен дълг, ищецът следва да установи твърдяното главно правоотношение и обезпечаването му с прехвърлянето на имот, извод за които факти следва да бъде изведен от съвкупната преценка на представените доказателства. А интерес от релевиране на основание за нищожност поради привидност на договора има приобретателят по него с оглед позоваване на чл. 17, ал. 2 ЗЗД, което поставя въпрос за произнасянето по различни основания за нищожност, всяко от които произтичащо от различни факти и с различни правни последици.

Както е посочено в ТР № 3/2014 год. ОСГК на ВКС основанията за нищожност са уредени в разпоредбата на чл. 26 ЗЗД. Правната норма включва две групи основания за нищожност: в първата алинея са уредени несъвместимостта на резултата от сделката с правния ред, включително когато резултатът се постига със законни средства и несъвместимостта на резултата от сделката с добрите нрави, включително договорите върху неоткрити наследства; във втората алинея са уредени пороците, свързани с отделни елементи на сделката. Основанията за нищожност, систематизирани в чл. 26, ал. 2 ЗЗД, визират съставомерността на сделката. Основанията, свързани с отделните елементи на сделката, са факти, които опорочават фактическия състав на сделката, поради което тя не поражда желаното правно действие. В приложното поле на чл. 26, ал. 2 ЗЗД попадат и привидните договори, при които привидното волеизявление почива на самата воля на страните – самите те прикриват действителната си воля с привидна такава, чийто последици не желаят. Следователно, при симулацията нищожността произтича от самата воля на страните, а не от липсата на такава воля или че същата противоречи на императивни норми, в какъвто смисъл са останалите основания за нищожност по чл. 26, ал. 2 ЗЗД. Затова и явната сделка е валидна за третите добросъвестни лица, което обосновава приложимостта на специалното правило на чл. 17, ал. 2 ЗЗД. Тъй като действителната воля на страните остава скрита за третите лица, съдът не би могъл да открие нищожността, без на нея да се е позовала заинтересованата страна. Както е посочено в теорията, привидността на сделката в отношенията между страните може да се разкрие чрез обратно писмо, подписано между тях, или при наличие на начало на писмено доказателство. Когато страните са уговорили с такъв документ, че не желаят правните последици на сделката, е налице абсолютна симулация, а ако действителната им воля е да сключат друг вид сделка, съдебната практика говори за относителна симулация. В последния случай при разкриване на симулацията по отношение на привидната сделка, прикритата поражда правно действие, ако е действителна, т. е. ако отговаря на всички изисквания на закона, вкл. и на това за форма на договорите. Нищожността на привидната сделка сама по себе си не обосновава недействителност на прикритата. Ако обаче прикритата сделка противоречи на закона или цели заобикалянето му, нищожна е и тя.

Под противоречие на закона се има предвид закони, решения за налагане на мораториум на НС, подзаконовни нормативни актове, но доколкото не противоречат на закон. Противоречието с правни принципи също е основание за нищожност, стига принципът да може ясно да се изведе, макар че, ако той е прокаран чрез правни норми, ще е налице противоречие с тези норми. При нищожността на основанията по чл. 26, ал. 1 ЗЗД несъвместимостта на резултата на сделката с правния ред и добрите нрави се установяват от самата сделка, противоречието е обективно – не зависи от знанието на страните или от вината им, освен в изключителни случаи, когато законодателят включва и субективен елемент /напр. в чл. 40 ЗЗД – договаряне във вреда на представлявания/. Противоречието със закона се преценява към момента на сключване на сделката и съдът е длъжен да го констатира, като не зачете правните й последици /в този смисъл са и разясненията в ТР № 1/2020 год. на ОСГТК на ВКС/. Разпоредбата на чл. 152 ЗЗД е императивна забранителна норма, която винаги влече нищожност. Съгласно чл. 152 ЗЗД нищожен е договор, с който предварително се уговаря друг начин на удовлетворяване на кредитора, различен от предвидения в закона, или кредиторът да стане собственик на даденото в обезпечение имущество без публична продажба. Когато по силата на сделка се прехвърля собственост, за да се създаде обезпечение на кредитора, с нея страните не желаят прехвърлянето на собствеността, а преследват друга юридическа цел – заобикаляне на забраната за предварително уговаряне на начин на удовлетворение на кредитора, различен от предвидения в закона. Уговорката, че прехвърлянето е временно, е вътрешна и е въпрос на доверие и не се съставя обратно писмо за разкриване на действителната воля на страните и това води до нищожност на същата поради противоречие със забраната по чл. 152 ЗЗД. В такава хипотеза въпросът за нищожността на сделката не може да се свързва със симулацията, без такава да е въведена в предмета на делото.

Подвеждането на конкретните факти под някое от основанията по чл. 26 ЗЗД е въпрос за правна квалификация и в правомощието на съда е произнасянето по отделните иски за нищожност в зависимост от начина на съединяването им по конкретното дело. Процесуално задължение на съда е да определи съотношението, в което се намират отделните основания, от която преценка зависи и произнасянето му по тях.

В подкрепа на горното са изложените в решението по гр. д. № 211 от 7.11.2017 год. по гр. д. № 4793/2016 год. на IV г. о. съображения, обосновани от участието като ответник на трето лице, купувач, разпоредил се впоследствие с имота в полза на трети добросъвестни лица, придобили права от привиден собственик. Сходна е фактическата обстановка и в казуса по посоченото решение № 333 от 23.04.2010 год. по гр. д. № 526/2009 год., I г. о., в който ищец е третото лице, придобило имота от приобретателя по привидния договор, за защита на правата на който е от значение дали е бил добросъвестен. Спецификата във фактите обосновава и различие в произнасянето при решаването на споровете, поради което и еднозначен отговор, обхващащ различните факти, не може да се даде.

Приложението на чл. 17, ал. 2 ЗЗД е в зависимост от наличието на предвидените в разпоредбата предпоставки, като същото е изключено при основание за нищожност по чл. 26, ал. 1 ЗЗД, вр. с чл. 152 ЗЗД.

Няма спор в практиката на касационната инстанция, че частен случай на забраната по чл. 152 ЗЗД, в основата на която стои необходимостта от защита на длъжника, е правилото на чл. 209 ЗЗД, прогласяващо недействителност на продажбата с уговорка за обратно изкупуване.

Допустимостта на уговорка за обратно изкупуване при търговските сделки пряко произтича от разпоредбата на чл. 333 ТЗ. По договор за търговска продажба достатъчно е наличието на писмена уговорка за обратно изкупуване с посочен срок, в който правото на изкупуване може да бъде упражнено.

Приетият през 2006 год. Закон за договорите за финансово обезпечение /ЗДФО/, с който са въведени изискванията на Директива 2002/47/ЕС на Парламента и Съвета на ЕС, създава специална уредба на нов вид обезпечение, страни по което могат да бъдат само изчерпателно посочен в чл. 3 ЗДФО кръг лица. Обезпечението възниква по силата на договор, с който обезпечителят прехвърля правото на собственост или учредява залог върху финансово обезпечение на обезпечено лице с цел да обезпечи финансово задължение - чл. 2. Прехвърлянето на правото на собственост (по смисъла на закона това е правото на собственост върху налични ценни книжа, както и съвкупността от права върху безналични ценни книжа и вземания), става посредством прехвърлителен договор (чл. 2, ал. 2, предл. първо). Прехвърлителният договор урежда фигурата на фидуциарно прехвърляне - обезпеченото лице при погасяване на финансовото задължение прехвърля обратно финансовото обезпечение, но съгласно разпоредбата на чл. 16, ал. 1 ЗДФО спрямо договорите за финансово обезпечение по този закон, не се прилага чл. 152 ЗЗД (както и чл. 156, ал. 2 ЗЗД). В този смисъл фидуциарната сделка, уредена в чл. 2, ал. 2, предложение първо ЗДФО, е защитена именно като попадаща в приложното поле на забраната на чл. 152 ЗЗД (а не като симулативна/привидна), поради което именно приложението на разпоредбата на чл. 152 ЗЗД е изрично изключеното по отношение на договорите за финансово обезпечение.

С оглед горните съображения Общото събрание на Гражданската и Търговската колегии на Върховния касационен съд

Р Е Ш И:

ОТКЛОНЯВА предложението по чл. 292 ГПК в определение № 5058 от 6.11.2024 год. по гр. д. № 4755/2023 год. на състав на Второ гражданско отделение на Върховния касационен съд за постановяване на тълкувателно решение по въпрос: „**На кое основание е нищожен договор с вещнотранслативен ефект и предмет недвижим имот, сключен във връзка със съглашение, което е нищожно на основание чл. 152 ЗЗД и прилага ли се в тази хипотеза чл. 17, ал. 2 ЗЗД?**“

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГТК,
 ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ на ВКС и
 РЪКОВОДИТЕЛ на Гражданска колегия:
 МИМИ ФУРНАДЖИЕВА

ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА ОТДЕЛЕНИЯ:

ЕМИЛИЯ ВАСИЛЕВА.....
 СНЕЖАНКА НИКОЛОВА.....
 МАРИЯ ИВАНОВА.....
 ДИЯНА ЦЕНЕВА.....
 ВЕСКА РАЙЧЕВА.....
 КРИСТИЯНА ГЕНКОВСКА.....

ЧЛЕНОВЕ:

1. МАРГАРИТА СОКОЛОВА.....	30. МАЙЯ РУСЕВА.....
2. ПЛАМЕН СТОЕВ.....	31. АННА БАЕВА.....
3. ЕЛЕОНОРА ЧАНАЧЕВА.....	32. ВЕРОНИКА НИКОЛОВА.....
4. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА.....о.м.	33. НИКОЛАЙ МАРКОВ.....
5. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА.....	34. ЕРИК ВАСИЛЕВ.....
6. МАРИО ПЪРВАНОВ.....	35. ВАНЯ АТАНАСОВА.....
7. АЛБЕНА БОНЕВА.....	36. АЛЕКСАНДЪР ЦОНЕВ.....
8. БОНКА ДЕЧЕВА.....	37. РОЗИНЕЛА ЯНЧЕВА
9. ЖИВА ДЕКОВА.....	38. ЕМИЛИЯ ДОНКОВА..... о.м.
10. КАМЕЛИЯ МАРИНОВА.....о.м.	39. ФИЛИП ВЛАДИМИРОВ.....
11. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА.....	40. ЛЮДМИЛА ЦОЛОВА.....
12. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА.....	41. МАДЛЕНА ЖЕЛЕВА.....
13. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА.....	42. АНЖЕЛИНА ХРИСТОВА.....
14. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ.....	43. ВАСИЛ ХРИСТАКИЕВ.....
15. ВЕСЕЛКА МАРЕВА.....	44. ГАЛИНА ИВАНОВА.....
16. БОРИС ИЛИЕВ.....	45. ДЕСИСЛАВА ДОБРЕВА.....
17. БОЯН ЦОНЕВ.....	46. АННА НЕНОВА..... о.м.
18. БОЯН БАЛЕВСКИ.....	47. ДЕСИСЛАВА ПОПКОЛЕВА.....
19. ИРИНА ПЕТРОВА.....	48. МИЛЕНА ДАСКАЛОВА.....
20. МАРГАРИТА ГЕОРГИЕВА.....	49. ТАНЯ ОРЕШАРОВА.....
21. РОСИЦА БОЖИЛОВА.....	50. МАРИЯ ХРИСТОВА.....
22. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ.....	51. СОНЯ НАЙДЕНОВА.....
23. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ.....	52. ИВО ДИМИТРОВ.....
24. КОСТАДИНКА НЕДКОВА.....	53. ЕЛЕНА АРНАУЧКОВА.....
25. ГЕНИКА МИХАЙЛОВА..... о.м.	54. НИКОЛАЙ ИВАНОВ.....
26. ДИМИТЪР ДИМИТРОВ..... о.м.	55. ЯНА ВЪЛДОБРЕВА.....
27. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА.....	56. МИРОСЛАВА КАЦАРСКА.....
28. ГЕРГАНА НИКОВА.....	57. КРАСИМИР МАШЕВ.....
29. ПЕТЯ ХОРОЗОВА.....	58. МАРИЯ БОЙЧЕВА.....

59. НАТАЛИЯ НЕДЕЛЧЕВА.....	65. ХРИПСИМЕ МАГЪРДИЧЯН.....
60. ДИАНА КОЛЕДЖИКОВА.....	66. ЗЛАТИНА РУБИЕВА.....
61. БОРИС ДИМИТРОВ ИЛИЕВ.....	67. БИСЕРА МАКСИМОВА.....
62. НЕВИН ШАКИРОВА.....	68. ДИЛЯНА ГОСПОДИНОВА.....
63. РАДОСТ БОШНАКОВА..... о.м..	69. ЕЛИЗАБЕТ ПЕТРОВА.....
64. ДОРА МИХАЙЛОВА.....	70. ТАТЯНА КОСТАДИНОВА.....

ОСОБЕНО МНЕНИЕ по т. д. № 2/2025 г., ОСГТК на ВКС

Не споделям мнението на мнозинството, че по поставения по реда на чл. 292 ГПК с определение № 5058 от 6.11.2024 г. по гр. д. № 4755/2023 г., II г. о. на ВКС въпрос: „На кое основание е нищожен договор с вещно-транслативен ефект и предмет недвижим имот, сключен във връзка със съглашение, което е нищожно на основание чл. 152 ЗЗД и прилага ли се в тази хипотеза чл. 17, ал. 2 ЗЗД?“ не е налице противоречива практика на ВКС и на основание чл. 7.2 от Правилата за приемане на тълкувателни решения на ОСГК, ОСТК и ОСГТК на ВКС предложението следва да бъде отклонено.

В основата на противоречието е спор в правната теория относно гражданскоправна фидуциарна сделка, при която се прехвърля собственост с цел обезпечение на едно вземане.

Според едното становище фидуциарна сделка е прехвърляне на право, което се извършва за една стопанска цел, като за постигането на самата стопанска цел не е необходимо прехвърляне на правото. Прехвърлянето на право е в съгласие с гонимата стопанска цел, макар да я надхвърля, но правния ефект на прехвърляне на правото наистина е искан. По това фидуциарната сделка се различава от симулативната сделка.

Тази теза е възприета в решение № 788 от 04.01.2011 г. по гр. д. № 1741/2009 г., I г. о. на ВКС и в решение № 62/20.07.2017 г. по гр. д. № 4283/2016 г., II г. о. на ВКС и именно затова е формиран извод, че правните последици от договор за продажба на недвижим имот между заемател и заемотател е израз на действителната воля на страните – те са постигнали споразумение, че заемателите ще продадат на заемотателя своя имот, а той ще им го продаде след като върнат получения заем. Правните последици на договора са желаните от страните и те са настъпили. След като договорът не е привиден, позоваването на нормата на чл. 17, ал. 2 ЗЗД е неоснователно.

Според другото становище фидуциарно прехвърляне на собственост с цел обезпечение на едно вземане не може да се различава от симулативно прехвърляне. Продажба на вещ, извършена фидуциарно с цел да се обезпечи купувачът за едно негово вземане спрямо продавача, ще съдържа по необходимост симулиране. Отчуждителната сделка трябва да бъде каузална и както е у нас, тя е свързана с облигационния каузален договор,

напр. продажба и не може да се различи симулацията от така наречената фидуциарност.

Тази теза е възприета в решение № 211 от 7.11.2017 г. по гр. д. № 4793/2016, IV г. о. на ВКС, според което ако преди или заедно с възникването на едно вземане страните постигнат съгласие, в случай на неизпълнение кредиторът да стане собственик на определена вещ или да бъде удовлетворен по различен начин от този, който е предвиден в закона, съгласението нарушава забраната на чл. 152 ЗЗД и е нищожно поради противоречие на закона. Подобни съглашения не се сключват явно, тъй като нищожността им е очевидна и лесно прогласима, затова те се сключват под прикритието на друга – явна сделка за прехвърляне на собственост, която е допустима от закона, но страните са съгласни тя да не ги обвърже. Такава явна сделка, прикриваща действителните отношения между страните е симулативна и поради това нищожна. Симулативната сделка не може да породи правни последици, но симулацията е непротивопоставима на трети лица, които са придобили права от привидния собственик преди вписването на исковата молба за разкриване на симулацията. За третите добросъвестни лица правата са такива, каквито произтичат от явната сделка, а последиците от порока на симулативната сделка се проявяват само в отношенията между страните по нея и техните правоприемници (освен ако симулацията не е насочена срещу тях).

Не приемам и становището, че поставените въпроси са намерили разрешение в последващата практика на ВКС. Този извод е направен в противоречие с нормата на чл. 290, ал. 3 ГПК, доколкото е обоснован само при проследяване на казуални решения на ВКС по чл. 290, ал. 2 ГПК, а същите по изричното разпореждане на процесуалния закон не представляват задължителна съдебна практика и следователно чрез тях не може да се преодолее противоречие в практиката на ВКС. Съгласно чл. 124, ал.1 ЗСВ противоречива или неправилна съдебна практика по тълкуването и прилагането на закона се преодолява чрез постановяване на тълкувателно решение от общото събрание на съответната колегия/и на ВКС.

Останалите съображения са изцяло по същество на тезата, възприета в решение № 788 от 04.01.2011 г. по гр. д. № 1741/2009 г., I г. о. на ВКС и в решение № 62/20.07.2017 г. по гр. д. № 4283/2016 г., II г. о. на ВКС, но се основават не на противоречието относно същността на забранена от закона фидуциарна гражданскоправна сделка, при която се прехвърля собственост с цел обезпечение на едно вземане, а единствено е преценявано основанието, на което е нищожно съгласението, с което предварително се уговаря друг начин на удовлетворяване на кредитора, различен от предвидения в закона, или кредиторът да стане собственик на даденото в обезпечение имущество без публична продажба.

Позоваването на чл. 333 ТЗ и уредбата по Закона за договорите за финансово обезпечение е изцяло неотносимо, тъй като не касае

гражданскоправен фидуциарен договор, сключен в нарушение на законова забрана.

Така ОСГТК декларативно и без да дебатира противоречивите тези и тяхната обосновка приема, че приложението на чл. 17, ал. 2 ЗЗД е изключено при основание за нищожност по чл. 26, ал. 1 вр. с чл. 152 ЗЗД.

Подкрепям тезата, възприета в решение № 211 от 7.11.2017 г. по гр. д. № 4793/2016, IV г. о. на ВКС и считам, че чл. 17, ал. 2 ЗЗД е приложим независимо дали нищожността на фидуциарната сделка е прогласена на основание чл. 26, ал. 1 вр. с чл. 152 ЗЗД или на основание чл. 26, ал. 2, изр. първо, предл. последно ЗЗД, тъй като не може запазването на правата на третите добросъвестни лица на основание чл. 17, ал. 2 ЗЗД да зависи от волята на прехвърлителя по гражданскоправния фидуциарен договор на кое основание ще претендира нищожността – поради противоречие със закона на съглашението, с което се уговоря начин на удовлетворяване на кредитора, различен от предвидения в закона или поради симулативност на волеизявлението за прехвърляне на собствеността на недвижим имот.

Въпреки извода на ОСГТК по т. д. № 2/2025 г. съществуващото противоречие в практиката на ВКС не е преодоляно. Следствие от отклоняването на предложението за постановяване на тълкувателно решение е, че ще продължи противоречивото разрешаване на споровете в зависимост от тезата дали се прилага чл. 17, ал. 2 ЗЗД във всички случаи на прехвърляне собствеността на недвижим имот с цел обезпечение на едно вземане чрез гражданско правен договор или чл. 17, ал. 2 ЗЗД се прилага само ако нищожността е обявена на основание чл. 26, ал. 2, изр. първо, предл. последно ЗЗД, но не и ако е обявена на основание чл. 26, ал. 1 вр. с чл. 152 ЗЗД.

Камелия Маринова:

Емилия Донкова
Радост Бошнакова
Димитър Димитров
Геника Михайлова
Светлана Калинова
Анна Ненова